Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zamankbr.ru

ЗАМАН

Бараз кюн, 29-чу июль, 2015 жыл №143 (19814)

Багъасы 10 сомду

ВРЕМЯ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

ФОРУМ

«Единая Россия» политиклени жангы тёлюсюн ёсдюрюрге муратлыды

Бу кюнледе Россейни битеу регионларындан да тири жаш адамла «Территория смыслов» деген билим бериу жаш тёлю форумгъа жыйылгъандыла. Аны Росмолодёжь къурагъанды. Бу жол Селигерни орунуна жаш делегатла, ала уа мингден да асламдыла, Владимир областыда тюбешгенديле. Аланы арасында Къабарты-Малкъарны келечилери да бардыла.

«Единая Россия» политика партияны Баш советини секретары, Къырал Думаны депутаты **Сергей Неверов**, форумгъа келгенлени алларында сёлеше, властьны партиясы жаш тёлюге артыкъда ышанганын чертгенди. «Политика бла кюреширге десегиз, «Единая Россиягъа» келигиз. Бизни жанлыла кёпдюле, алай эсе уа, сизни да айырылыргъа, политика бла кюреширге онгларыгъыз уллуракъдыла», - дегенди ол эмда быллай шартла келтиргенди. Бюгюнлюкде партияны толтуруучу комитетинде ишлегенлени асламына 35 жыл да толмагъанды. «Быллай бир жаш кадрлары бла башха бир партия да махтаналлыкъ тюйюлдю», - деп къошханды.

Ол айтханыча, оппозициялы партияла къуллукъланы асламын эрттеден ишлегенле аладыла. Жангы адамла келселе, аланы кетерирге тюшеди. «Единая Россияда» уа алай тюйюлдю. Сёз ючюн, законла чыгъарыучу органлагъа айырыуланы кезиуюнде жаш адамлагъа да онгла бериледиле. Ала агитация кампаниягъа къатышып, кеслерин кёргюзтюрге боллукъдула.

Сергей Неверов жамаат-политика жашауда тири болургъа кереклисин белгилегенди. Ол власть органлада жамаат советле болгъанларын эсгертип, жаш адамланы алагъа къошулургъа чакъыргъанды. «Биз политиклени жангы тёлюсюн ёсдюрюрге муратлыбыз. Аны себепли тири жаш адамла керекдиле», - дегенди ол.

Форумгъа къатышханланы партияны келечилерине тынгылагъандан сора, соруула берирге онглары бар эди. Ала уа къыралны жашаунда артыкъда магъаналы темаланы кётюргендиле. Ол санда бюджетни къурагъанда, депутатла къол къалай кётюргенлерини, казна ахча къалай къоратылгъаныны, коммунальный мюлкню болумуну, жолланы ишлетиную юслеринден эм башхала.

Единороссла бу форумда жаш адамланы кеслери жанларына бургъанлары бла къалгъанлары уа жууукъ айырыулада белгили боллукъду.

Басмагъа **ТИКАЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

Халкъ фронт

Кёп къатлы юйлени ремонт этиуню программасына - ачыкълыкъ эм ангылашыулукъ

Халкъ фронт кёп къатлы юйлеге ремонтну тамамлау жаны бла программа ачыкъ болургъа, аны толтурургъа жууаплы регион операторланы ишлерине жамаат контроль этерге кереклиси жанлыды.

-Программа жашауда къалай бардырыллыгъы халкъгъа баям этилирге тийишлиди. Адамла регион фондлагъа ахча жыйылгъанын эмда къоратылгъанын билирге эркинديле. Алай бла финансла аланы юйлеринде тапланды-рыу жумушлагъа жетеригин бла къаллыгъын тергерге боллукъду. Жамаат контроль дагъыда ремонтну качествосун тамамларгъа да болушурукъду, - деп оюм этеди халкъ фронтну келечиси Светлана Калинина.

Аны акъылына кёре, программаны регион операторларыны сайтларында кёп къатлы юйлени техника болумларыны юслеринден толу шартла басмаланыргъа керекдиле. Сёз ючюн, ол осал, оюлургъа къоркъуулу мекямланы тизмесине тюшген эсе, аны юсюнден информация сайтда болургъа тийишлиди.

-Мекямда тапландырыу ишлени башлардан алгъа анда жашагъанланы оюмларын сорургъа керекди. Адамла аланы ахчалары къалай къоратылгъын билирге эркинديле. Къурулуш материалланы сатып алгъанда да контроль болургъа тийишлиди. Бу иш ачыкъ бардырылса, конкурс болса, ол багъаланы тюшюрюрге себеплик этерикди.

Регион операторла жангыртыу ишлени толтурлукъ организацияланы къалай сайлагъанлары да баям болургъа тийишлиди. Аны юсюнден Россейни Президенти Владимир Путин дайым да айтханлай турады. Бюгюнлюкде уа Правительствода регион операторланы ишлерин къурау жаны бла эсгертиуле бардыла, - деп чертгенди халкъ фронтну эксперти - РФ-ни Къырал Думасыны депутаты Валерий Гальченко.

Халкъ фронтну КъМР-де регион штабыны пресс-службасы.

МАШУК-2015

Пьедесталны баш атлауучунда - бизникиле

«Машук-2015» Север-Кавказ жаш тёлю форумда шахматладан чемпионат болгъанды. Аны Россейли шахмат федерациясы КъМР-ни Билим бериу, илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосу бла бирге РФ-ни Къырал Думасыны депутаты Анатолий Бифовну болушлугъу бла къурагъанды. Турнирни жорукъларына кёре, эришиуле олимпиада система бла бардырылгъандыла – хорлатхан оюндан чыгъаргъа керек эди. Хар делегациядан командагъа экишер адам киргенди. Ала барысы да бийик усталыкъларын кёргюзтгенديле эмда хорлам ючюн къаты кюрешгенديле.

Алай бла ючюнчю жерни Дагъыстанны командасы алгъанды. Экинчи жерге Къарачай-Черкесни келечилери чыкъгъандыла. Биринчиле уа бизни жерлешлерибиз Амина Гучаева бла Анахаланы Ислам болгъандыла. Алагъа майдалла, кубокла эм Анатолий Бифовдан ахча саугъала берилгенديле.

Проектлеге - 85,5 миллион сом

«Машук-2015» форумда конкурс проектлени къоруулау башлаггъанды. Жаш тёлю лагерьни биринчи кезиуюне къатышханла комиссияны къарауува 500-ден аслам ишни кёргюзтюрюклери белгиленеди. Аланы асламы «Социальный магъаналы», «Политика», «Билим бериу туризм», «Шёндюгю искусство эм культура» деген номинациялада хазырлаггъандыла.

Быйыл жаш тёлю проектлени жашауда бардырыргъа 125 грант берилликди, аланы ахча ёлчемлери 85,5 миллион сомдан асламды.

Проектлени качестволарына эмда аланы магъаналарына эксперт комиссия багъа берликди. Анга уа Жаш тёлюню ишлери жаны бла федерал агентствону эмда Шимал-Кавказ федерал округну республикаларыны келечилери кирередиле. Быйыл, биринчи кере болуп, форумгъа къатышханла нёгерлерини ишлерине багъа бичаллыкъдыла.

Конкурсну уа Ставрополь крайдан Леонид Симаков ачханды. Аны проектинде сёз парашют спортну айнытыуну юсюнден баргъанды. «Мен аны бир ненча айны хазырлагъанма. Алай аны бла жюрини шагъырейлендирирге жаланда беш минут бериледи. Манга, битеу кючюмю жыйып, проектими тийишли даражада кёргюзтюрге парашют спорт бла кюрешгеним болушхан болур», - дегенди ол.

Конкурс ишлени магъаналылыкълары, жашауда бардырыргъа онг боллукълары, хайырлылыкълары тергеледи. «Быйыл проектлени даражалары, алгъын жылла бла тенглешдиргенде, иги да ёсгенди, - дегенди экспертледен бири - Шимал-Кавказ федерал университети выпускниклерини ассоциациясыны башчысы Ирина Лукьянцева. - Авторла, жууаплылыкъны ангылап, иги хазырланып келгенديле».

Басмагъа **АБДУЛЛАХЛАНЫ Фатима** хазырлагъанды.

Къонакъбайлыкъ

Жашла республикабыз бла танышадыла

«Куначество» деген жаш тёлю проектни чеклеринде Бахсан районда эки юйюрге Дагъыстандан бла Пятигорскдан къонакъла келгендиле. Алайды да, Исламейде бла Огъары Куркужинде юйюрле бир ийыкъны ичинде аланы кеслерини адет-тёрелери, миллет энчиликлери бла шагъырейлендирликдиле, заманларын зауукълу ётдюрюрча тийишли солуу программа да къурарыкъдыла.

Жамбиковлагъа Пятигорскдан Евгений келгенди. Ол мында кёргенине, аны тюбегенлерине ыразы болгъанды. Жашны тюрлю-тюрлю азыкъла бла сыйлайдыла, кесин да Чегем чучхурлагъа элтип, ол тийрени ариулугъу бла шагъырей этгенديле.

Дагъыстанлы жаш Хабиб а Мамбетовланы юйлеринде турады. Ол футболну уста ойнай билгени кимни да сейирсиндиргенди. Хар ингир сайын жаш элни сабийлерине мастер-класс кёргюзтеди. Ол Чирик кёлледе да болгъанды. Бу кюнледе уа анга республиканы ара шахарында экскурсия бардырыргъа умут этедиле.

Районну администрациясыны пресс-службасыдан билдиргенлерине кёре, къонакъла юйлерине тебиреген кезиуде алагъа кёп тюрлю саугъа да берилликди.

Бизни корр.

Производство

Испанлыла Къабарты-Малкъарда лифтле чыгъарыргъа умутлудула

Испанияда лифтлени ишлеу бла кюрешген Ascensores AguirreZabal S.L. компания бизни къыралда тийишли производство къураргъа умуту болгъанымы юсюнден быйыл жаз башында окъуна билдирген эди. Аны башчысы **Хуан Карлос Агирресабаль** къауум регионда болумгъа къарагъандан сора Къабарты-Малкъарны сайлагъанды. Компанияны пресс-службасыдан билдиргенлерине кёре, жангы предприятияны къурау бла байламлы проектни багъасы 50 миллион евро болады.

Предприятие Россейни рыногунда ишлеп башлагъанлы жаланда тёрт ай болады. Бу кезиуде беш миллиондан аслам евро багъасына келишимле этилгендиле. «Шёндюгю дунияда, къыралны экономикасында да артыкъ иги болумлагъан кезиуде ишни тёрели халда бардырыудан кетерге кереклилиги баям болгъанды бизге. Башхача айтханда, бизге берилген заказланы башха предприятияланы цехлеринде тамамларгъа боллугъуна арталлыда къаралмагъанды.

Нек дегенде ала лифтлени тынгылы жыярларына ишек болгъанбыз. РФ-ни Къурулуш министерствосу бла оноулашып, жер-жерли власть органла да не онгла берирге боллукъларына да къарап, ахырында Къабарты-Малкъарны сайлагъанбыз. Шёндю къурулуш бардыряллыкъ жер белгили болгъанды. Подрядчикле бла келишимле эте, оборудованиягъа да заказла бере башлагъанбыз», - дегенди Хуан Карлос Агирресабаль.

Бизни корр.

Адет-тёре

Ташлы-Талада - таулу той

«Къайсыннга жюз атлам» деген фондну башламчылыгъы бла бир талай жумуш бардырылады. «Нарт оюнла», «Алтын къол» деген эришиуле, фестиваль да. Озгъан шабат кюн а Ташлы-Тала элге жетгинчи орналгъан «Зори Кавказа» атлы солуу лагерьде «Нарт оюнланы» чегинде «Таулу тойну» кёргюзтгенديле.

Ары Нальчикден, Элбрусдан, Тырныауздан, Къарачайдан, Ингушетия Республикадан, Огъары Малкъардан, Бабугентден, Жемталадан, Ташлы – Таладан, дагъыда башха жерледен къонакъла келгендиле. Ала бары да, кёллери кётюрюлюп, байрамны къурагъанлагъа ыразылыкъларын билдирип, жайылгъандыла.

Ахыры 3-чю бетдеди.

Эришиу

Нальчик эм ариу къыз сайларыкъды

Нальчикни жер-жерли администрациясы «Нальчанка» деген шахар конкурсну бардырлыкъды. Ол мында жашагъан жаш адамланы чыгъармачылыкъларын айнытыугъа, миллет тёрелени сакълаугъа, Къабарты-Малкъарны даражасын кётюрюуге себеплик этер мурат бла къуралгъан проектди.

«Нальчанка-2015» деген ат ючюн туугъан шахарларын жанларыча кёрген, бурундан келген адет-тёрелерибизни иги билген фахмулу къызла эриширикдиле. Хорлагъаннга уа, конкурсну битеу эришиулерин ётюп, эмда бийик балла алгъан саналлыкъды.

Бизни айбатлыкъны бла жашлыкъны байрамы сакълайды! Келигиз, барыбыз да бир болуп, бек ариу, тизгинли, акъыллы нальчикчи къызны айырайыкъ.

Эришиуге къатышыр ючюн хакъ тёлерге керекмейди. Заявкаланы 10-чу августха дери Нальчикни жер-жерли администрациясыны Культура управлениясына (Шогенцуков атлы орам, 17, тел.: 77 – 52 – 12) эльтирге боллукъду.

Акция

Огъурлу атлам

Онкологиялары болгъан сабийлеге болушур ючюн, Битеуроссей миллет жандаурлукъ фонд бла Кавказны эм Къабарты-Малкъарны регионла аралы жаш тёлю организацияларыны келечилери «Жашау беребиз» деген донорлукъ акция бардырадыла.

«Доброволец» деген проектге башчылыкъ этген Мисирланы Асият билдиргеннге кёре, къан къуюучу станциялада жай кезиуде бютюнда кыытлыкъ болады: плазма жетишмейди, тромбоцитлени уа артыгъы бла жарашдырыргъа жарамайды. «Химия» этилген, органлары аман ишлеген, ракдан ауругъан сабийлеге кёп болмай къуюлгъан, бузулмагъан къан керек болады.

«Жарсыугъа, бюгюнлюкде донор къан керек болгъан ауругъан сабийлени саны къанларын берирге сюйгенледен эсе иги да аслам болады. Аны себепли онглары болгъанланы биз бу жандаурлукъ ишге къатышыргъа чакъырабыз», - дейди Асият.

Акциягъа онсегиз жыллары толгъанлагъа, кеслерини да саулукълары иги болгъанлагъа къатышыргъа жарайды. Кан къуйгъан службаны адреси: **Нальчик шахар, Тарчокова орам, 12**. Эрттенликде сагъат сегизден кюндюз экиге дери сакълайбыз. Кесигиз бла паспортугъуз да болсун.

Бизни корр.

«Сабийлени хунерлерин эслеп, аланы айнытыу - баш борчубузду» 2 бет

Жаш тёлю командаланы араларында алчыланы саныны киралмадыкъ 4 бет

Адабият бла байламлы ниетлени жашауда бардырадыла 4 бет

Коллегия

Жамауатны жанындан ышаныулукъ кётюрюле барады

КъМР-де Ич ишле министерствону коллегиясында полициячыла быйылны биринчи жарымында къалай ишлегенлерине къаралгъанды. Ведомствону пресс-службасындан бизге билдиргенлерича, жыйылыугъа полицияны бёлюмлерини таматалары, МВД-ны Жамауат советини онча прокуратураны келечилери къатышхандыла.

Ич ишле министр полицияны генерал-майору Игорь Ромашкин, кенгешни ача, быйылны биринчи жарымында республикада оператив болумну юсюнден шартла келтирип айтханды. Коллегиягъа къатышханладан сёлешгенле да ич ишле органла кеслерини борчларын законлагъа кёре толтургъанларын чертгендиле. Битеу сюзюлген вопросла бла байламлы тийишли эсгертиуле этилгендиле. Игорь Ромашкин жууаплы къуллукъчулагъа аланы жашауда бардырыу жаны бла буйрукъла бергенди.

КъМР-де МВД-да Жамауат советни келечиси Шахмурзаланы Заурбек кесини сёзюнде арт заманда жамауатны жанындан полициячылагъа ышаныулукъ ёсгенин белгилегенди.

Ахырында саугъалау болгъанды. Жигитлик этгени эмда борчун бийик даражада толтургъаны ючюн РФ-ни МВД-сыны Элбрус районда бёлюмюню таматасы Баталаны Муслимге РФ-ни Президенти Владимир Путинни Указы бла «Ата журтну аллында къыйыны ючюн» деген экинчи даражалы орденни майдалы берилгенди. Аны орунбасары Макытланы Арсен а къыралны башчысыны оноуу бла «Жамауат низамны сакълауда жетишимлери ючюн» деген майдалгъа тийишли болгъанды.

Ол кюн полициячыланы уллу къауум ведомстволу саугъалагъа, сыйлы грамоталагъа тийишли болгъандыла. Бир-бирлеге уа РФ-ни ич ишле министри Владимир Колокольцевни Ыспас письмосу берилгенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

ОКЪУТУУ

«Сабийлени хунерлерин эслеп, аланы айнытыу - баш борчубузду»

- Фарида Магомедовна, арагъа келген сабийлеге не жаны бла себеплик этиледи эмда аны хайырланыргъа сюйгенлени саны уллумуду?

- Былтыр бизде отуздан аслам биригиу ишин бардыргъанды. Алагъа мингден артыкъ сабий жюрюгенди. Билим бериу-юйретиу иш жаланда араны кесинде угъай, аны бойсунуууунда болгъан юч клубда - «Фантазия», «Орлёнок» эм «Метеорда» да тамамланнганды. Ол дагъыда «Энчи сабий» деген ресурс учреждениядa, Быллымны бла Кёнделени орта школларында да бардырылгъанды. Окъутуу программала сабийлени спорт-техника, илму-техника, туризм-краеведение, чыгъармачылыкъ-эстетика эмда социальный-педагогика жаны бла къуралгъандыла. Ала барыда бери келгенлени хунерликлерин ачыкъларгъа, саулукъларын ючлендирирге да себеплик этедиле.

- Араны педагогика жаны бла энчилиги уа неди?

- Ишибизни баш магъанасы - хар сабийни да излемин толу жалчытыргъа. Хар бирине энчи кёз бла къарау, ол юйретиу ишни мурдоруду дерге боллукъду. Башхасы жокъду, ол хунерли сабиймиди огъесе угъай, кыйыйн жашау болумгъа тюшген юйюрде ёсген неда сакъат болгъан... Хар къауумгъа да билим энчи программала бла бериледи. Ол а балалагъа ардта кимге окъугъа сюериклерине тюшюнюрге, кёл салып къайсы усталыкъда урунургъа боллукъларын билирге да онг берликди.

- Къалай-алай болса да, мында бардыырылгъан ишни къауум энчи ызлары да болурла?

- Хунерли сабийлени излеп, табып, алагъа билеклик этиу – ма олду бизни бау борчубуз. Ол хыйсап бла билим бериу системаны да тийишли халда, шёндюгю амалланы хайырланып алай къурайбиз, бу сферада не жангычылыкъла чыкъсала да, аланы сингдиррге кюрешебиз. Арада «Развитие» деген илму-излем биригиу ишлейди, «Медицина и мы», «Парикмахерское дело», «Азбука шитья», «Кулинария» курсла да бардырыладыла. Энчи билим берген учреждениядa бла, сёз ючюн Элбрус районда регион колледж бла байламлыкъла жюрютебиз.

Мокъаланы Магомет атлы Сабийлени эмда жаш тёлюню хунерликлерин ачыкълауну арасы Элбрус районда къошакъ билим бериу жаны бла эм уллу учреждениягъа саналады. Биз аны таматасы Мисирланы Фарида бла тюбешип, ушакъ этгенбиз.

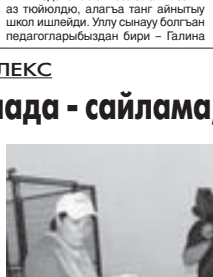

- Мен билгеннге кёре, арагъа школгъа жюрюп башламагъан сабийле да келедиле.

- Бизде быллай балаланы саны аз тюйюлдю, алагъа танг айнытыу школ ишлейди. Уллу сынауу болгъан педагоглары быйыздан бири – Галина Кардановa- ала бла энчи къуралгъан программагъа кёре ишлейди. Аны хайыры бла быллай сабийле орта школгъа да тынгылы хазырланадыла. Таматаракъ тёлюге уа окъутуудан сора хунерликлерин ачыкълау, айнытыу курсла бардырабиз. Аланы атлары кеслери хапарлайдыла неге юйреттенлерин: «Умелые ручки – волшебные стёжки», «Весёлые петельки», «Мастерица», «Азбука шитья», «Дизайнер», «Школа современного бисероплетения». Алада къол бла абери этергe, эшергe, быстыр тигергe, сурат ишлергe юйретедиле.

Педагогла да сабийлени тири болургъа, саулукъну жашау этергe кёлендиредиле. Бир-бирле уа техника жаны бла кюреширгe соедиле: ракеталаны, самолётланы, машиналаны модельлерин къурайдыла. Ингилиз тилни билиргe, химия илмуну энчиликлеринe тюшюнюргe, краеведение, тау туризм бла кюреширгe итинннгеле да барды амал.

Миллет тепсеулени кружогу уа не заманда да толу болуучуду. Аны таматасы, белгили специалист Тилланы Борис къурагъан «Элбрус» деген ансамбль кёп конкурслагъа жетишимли къатышады. Жаш журналистле бла уа Бейтуганова Зухра ишлейди. Ол башчылыкъ этген бригиугу «Планета детства» деген газетни чыгъарады. Алайды да, бизни педагогларыбыз кеслерини ишлерин да, сабийлени сейирлерин не бла къозгъаргъа боллугъун да уста биледиле деп ышанмагъылы айтыргъа боллукъду.

- Жаш тёлюге усталыкъны сайларгъа болушлукъ этиуге уа эс бурамысыз?

- Ол мурат бла мында «Кулинария», «Медицина и мы», «Гостиничный сервис», «Ресторанное дело», «Парикмахерское дело», «Информатика», «Моделирование одежды» деген биригиуле къуралгъандыла. Уста педагогла Улбашланы Фатима, Байзуллаланы Зарема, Ёзденланы Шахриза, Бакаева Жаннет эм башхала тийишли ишни жарыкъ бетли тамамлайдыла. Биригиуледе окъуп бошагъанла экзаменле бередиле, аны эсеплеринe кёре аттестат къоллу боладыла. Былтыр, сёз ючюн, быллай къагъытла онтёрт сабийге берилгенди.

- Билим бериу системагъа жангы затла сингдирилемидиле?

- Бу иш бизде дайым бардырылгъанлай турады. Былтыр отуздан аслам жангы программа кийиргенди. Регионну миллет, табийгъат, маданият, экономика энчиликлери ачыкълаугъа, тиллеге, литературагъа юйретиуге да уллуракъ магъана берилип башланнганды.

Кёп болмай «Этнокультурное пространство как среда воспитания» деген программа да жарашдырылгъанды. Алай бла миллет-регион энчилик кёп къалмай битеу программалада барды деп айтыргъа боллукъду. Аланы жашауда бардырыуда миллет тепсеулеге юйретиу «Тау адетле» деген фольклор-этнография бёлюмню алчыгъа санагъа тийишлиди.

- Учреждениялы онгларыны юсюнден да айтсагъыз эди.

- Кеси заманыбызда биз битеу да Юг федеральный округда алчы болуп, Битеуроссей конкурсда хорлагъан эдик. Анда грант къоллу болабыз. Аны хайыры бла техника жаны бла онгларыбызны кючлендиррге амал табылгъанды: жангы компьютерле, оргтехника, башха оборудование сатып алгъанбиз. Араны кесинде эмда жер-жерли клублада хар неси бла да жалчытылынган жыйырмадан аслам окъуу эм методика кабинетле, эки кёрмюч эмда бир а музыка заллары, костюмерный, чертёжла этиучю, ойнауу отулары да бардыы. Библиотекабыз а сегиз жюзден аслам китапдан къуралгъанды.

- Арада окъугъан сабийле билим алгъан бла чекленип къала да болмазла?

- Кёп пюрлю конкурслагъа, фестивальлагъа, зриишиулеге жетишимли къатышадыла. Ол сабийлени кёлендиргени баямды, итиниуюклерин, хунерликлерин ачыкълаугъа да иги себеп этеди. Былтыр «Зелёная планета» деген Битеуроссей экология форумда алчыла болгъанбыз. «Гостеприимный Кавказ» турнирде, «Моя Кабардино-Балкария», «Коррупция глазами школьников», «Вода для жизни», «К 70-летию Великой Победы» деген республикалы конкурслада, сабий басманы «Дети Кабардино-Балкарии за мир» деген ат бла бардырылгъан фестивальнда да жетишимли болгъанбыз.

Техника модельлени къурау жаны бла бардырылгъан «Сигма» илму конференцияда сохталарбызы алчыланы санына тюшгендиле. Сагъынылгъан «Элбрус» тепсеу ансамбль а районда ётген «Звезда Эльбруса» деген фестиваль-конкурсда биринчи жерни алгъанды.

- Бери келген сабийле энтта да не бла кюрешедиле?

- Чыгъармачылыкъ кёрмючле, концертле, лекцияла, ушакъла, экскурсияла, походла дайым бардырылгъанлай турадыла. Ракеталаны, самолётланы модельлерин къурау кружокланы окъуучулары кеслерини къоллары бла къурагъан техниканы кёргюзтюп къуундырадыла. Кючкъарыуларын сынаргъа сюйгенлеге уа спорт эришиуле бардырыладыла. Бош заманлары болгъан балаланы уа «Клуб-64» клуб сакъландыла. Ала анда шахматла, бильярд эм башха оюнлада зауукъукъ аладыла. Араны иши бла шагъырейленирге сюйгенлеге «ачыкъ эшиклени» кюнлерин терк-терк бардыра турургъа кюрешебиз. Шёндю уа жангы билим бериу жылда жангы окъуучула келирин сакълайбыз.

Ушакъны **ТЕМИРЛАНЫ Анатолий** бардыргъанды.

ЮЛГЮЛЮ КОМПЛЕКС

Ариу хуржунлада - сайлама, таза картоф

Бу кюнледе Прохладна районну Лесное элинде кёгетле бла жемишле ёсдюрген, сакълагъан, жарашдыргъан, хуржунлагъа салгъан эмда сатхан комплекс ачылгъанды. Ол республикада угъай да, битеу Россейде да алыкъа жангызды. Андан бир жылгъа 75 минг тонна экологиялы таза продукция чыгъарыллыкъды.

Комплекседе тыш къыраллы оборудование салынгъанды. Асламысы Италиядан, Германиядан, Голландиядан эмда Словениядан келтирилгенди. Аланы орнатханла да ол жерли инженерле эдиле. Италияны ЮФО-да бла СКФО-да Сыйлы генеральный консулу Пьерпаоло Лодиджиани айтханнга кёре, ала битеу европалы къыралланы санында биринчине болуп Шимал Кавказны предпринимательлерине эс бургъандыла эмда инвестициларын бери салыргъа сюйгенди.

-Бу сейирлик комплексни биз мында ыразы болуп илгенбиз. Оборудованиени да бек игисин келтиргенбиз. Ала кёретлени, жемишлени тап халда сакъларгъа онг берликди. Кеслери да иги кесек заманны бузулмай ишлериклерине ышандырабыз,-дегенди италиячы инженер.

Комплексни ичинде айлана, аны уллу залларындан бирине киргенибизде, кеси бахчаларыбыздан келтирилген картофну айырып, тазалап, жууп, энчи хуржунлагъа салгъан оборудованиени ишлет тургъанын да кёргюзтгенбиз. Ючтиширыу а, аланы уллу орунлагъа жыйышдырып, тюкенлеге жиберирге хазырлай эдиле. Ала бир сменнге эки-юч тонна картофну жарашдырадыла. Бизге билдиргенлерине кёре, аллай картофла бузулмай эки айдан артыкъ заманны сакъланадыла.

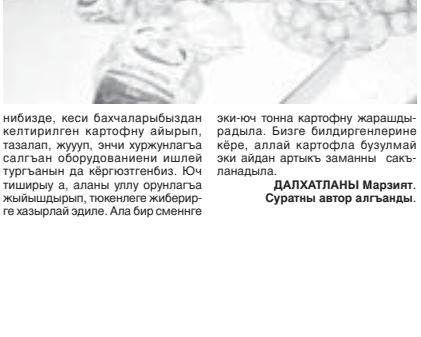

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Игилендирду

Жол кенгертилликди

Нальчик шахар округну администрациясыны оноууна кёре, ара солуу паркда кенглиги алты метр болгъан жол къураллыкъды. Битеуроссейда жашагъанла юйюрлери бла солугъан, жаяу жюрюген жерде машинала да аслам айланадыла. Ол шарт бютюнда байрам кюнледе адамланы саулукъларына, жашауларына да уллу къоркъуу салады.

Специалистле айтханнга кёре, жол кенгертилсе, машинала, адамла да бир бирге чырмау саллыкъ тюйюлдюле. Проектте кёре, жолну эки жанында тереклени кетерирге керек боллукъду. Аны бла байламлы ишле быйыл август айда башланырыкъдыла.

Бизни корр.

Шимал Кавказ кюн сайын

Ингушетияда тозурагъан мекямладан 800 адам кёчюрюлгенди

Энчи программаны биринчи кезиуюн толтура, Ингушетияда 16 эски юйню ойгъандыла. Анда тургъанланы уа жангылагъа кёчюргендиле. Аны юсюнден къурулуш эм архитектураны министри Мустафа Буружев билдиргенди.

- Бу программаны финансла бла жалчытыуу 310 миллион сомну тутады. Бу ахча муниципалитетлени счетларына кёчюрюлгенди, 11 авария мекямланы кетерирча, - дейди министр. Ол айтханнга кёре, ючюнчю кезиуге да заявка хазырланнганды эм бегитилгенди. Анга да 300 миллион сом бёлюнюрюкдю.

Битеу да быйылны ахырына, башында сагъынылгъан планнга кёре, 630 адамны кёчюрюрге керекди. Алай регионда программаланы эки жылдан эртте тамамларгъа мурат барды эмда 2450 адамгъа жангы татарла берликдиле.

Суу эм газ быргъыла хазырлагъан завод кючюн кёбейтгенди

Волжский шахарда «ДИА» компания суу эм газ быргъыла чыгъаргъан эки промышленный комплексни ачханды. Предприятияны директоруну орунбасары Наталья Андреева билдиргеннге кёре, энди компанияны кючю 70 процентге ёсерикди.

- Алгъын биз 120 минг тонна къурч эм 3 минг тонна полимер быргъыланы чыгъаргъанбыз. Энди уа жангы майдалла бла оборудование айтылгъан тарихлени 200 бла 9 минге жетдириге онг береди, - деп къошханды ТАСС-ны сёз нёгери.

Аны сёзлерине кёре, жангы производстволаны ачыу предприятияны Россейде технология жаны бла эм жалчытылынгъан компанияланы санына чыгъарады. Къурч быргъыла мебельни хазырлауда, ладшафт дизайнде, тёш-чёгюч бла суратлау затланы этиуде эм башха жерледе да кенг хайырланады.

Россейли рынокда тузну 90 проценти ата журтнукъу боллукъду

2020 жылда россейли рынокда тузну 80-90 проценти ата журтнукъу боллукъду. Аны юсюнден журналистлеге «Руссоль» предприятияны генеральный директору Сергей Чёрный билдиргенди.

- Туз энди бизге тыш къырлладан келлик тюйюлдю деп мен айтмайма. Алай, планнга кёре, 2020 жылда бу продукцияны 80-90 проценти кесибизники боллукъду. Алай борчну ол болжалдан алгъа толтурур амалланы да излеригикбиз, - дегенди Чёрный.

-Компания, - деп къошханды ол, - бусагъатда ашарыкъ, йодлу, техника туз этебиз. Муратыбыз – дарманнга жараулуну да чыгъарыргъа.

Быйылны аллында белгиленнген излемлени бузгъаны ючюн Роспотребнадзор Украинадан бизге келтирилген тузгъа чек салгъанды. Ол а импортда 30 процентни тута эди. Аны себепли этиледиле бу мадарла.

Архызда «Студенческий марафон: Кавказ» деген форум ётерикди

Архызда октябрьде «Студенческий марафон: Кавказ» деген Битеуроссейли жаш тёлю форум бардырыллыкъды. Аны юсюнден Къарачай-Черкесни башчысына пресс-службасы билдиргенди.

Ведомствода айтханларына кёре, бирге ишлеуню юсюнден келишимге КъЧР-ни тийишли министерствосу бла Къырал Думадагы «Жангы жаш тёлю политиканы арасы» къол салгъандыла. Ол бла бирге кюреширгe ыразыбыз. Проектни муратларына жетеригибизге толу ийнанабыз. Ол башха федерал округлада тамамланнганды», - дегенди араны таматасы Анна Денисенко.

Республиканы властьлары магъаналы, сейир жаш тёлюню башламчылыкларына къачан да себеплик этедиле. Бу иш регионда спортну айнытыргъа, курортларыбызны белгили болургъа болушурукъду, - дегенди министр Азнор Эркенов.

Чайнаучу резинкала – муслийман журукъла бла

Дагъыстанда битеу дуниягъа белгили Love is чайнаучу резинканы ислам тюрлюсюн чыгъарып башлагъандыла. Ичине къошулгъан къагъытла, сюймеклик не зат болгъанымы юсюнден угъай, муслийман, юйюр багъалылыкъланы юсюнден хапарлайдыла.

Ышнырны этгенлени оюмларына кёре, насыплы юйюр болур ючюн, къартайгъан ата-аналаны ариу кёрюрге, аурургъан эрине, бийчесине иги къарагъа, бирге хаж къылырга атланырга, бирге намаз этергe, сабийлеге ахшы юлгю кёргюзтюргe. Аллай жазыула бла бирге баргъан суратла (эркегырыуну сакъалы барды, къыз а хиджабха кийиниди), блогерлени акъылларына кёре, бетлени суратларгъа ислам эркин этмеген жорукъну бузадыла.

Чайырны Хасавюртда орналгъан компания чыгъарады. Аны жангыз Дагъыстанда угъай, Россейни башха регионларына да иеди.

«Къоркъуусуз шахар» къурарыкъдыла

Черкесскде энчи комиссия къурагъан «Къоркъуусуз шахар» деген системаны кёргюзтгендиле. Проектте кёре регионну жолларында бузукъулукъланы ачыкълагъан 70 фотовидеофиксация комплексни саллыкъдыла: орамла къошулгъан жерде-10, стационардагъыла – 50, 10 - кёчюучюле. КъЧР-ни Правительствосуну председатели Мурат Карданов айтханнга кёре, республикада фирманы предложениясына къарарыкъдыла эм проектни юсюнден оноу этерикдиле.

Битеу пассажир транспортну тинтирикдиле

Чеченни Веденский районунда къыйын авария болгъандан сора этилгени быллай оноу. «Битеу водительлени усталыкъларын, аланы жюрюргe эркинлик берген документлерин, машиналаны халларын къаты тинтиргe керекди»,-дегенди республиканы башчысы Юнус-Бек Евкуров. Энчи эс тау элледе ишлеген шофёрлагъа бёллюкдюле.

Ташлы-Талада - таулу той

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Келечилени келгенлери

Бу проектни башчысы Тетууланы Хадисни мураты таулу тойну алгъынны бардырылгъан жорукъларына кёре жангыртып, фильм салыргъады. Ташлы – Талада ётген байрам анга репетиция эди десек, ётюрюк болмаз. Былайда белгилерге керекди, ол кюн анда келин бла киеу, мындан юч ай алгъа жашауларын бир этип, жангы юйюр къурагъан Гюзюланы Юсюпны жашы Илияс бла Бийчеккуланы Хусейни къызы Индира эдиле.

Ала ол адетни элни, къонакъланы аллында дагъыда бир кере ётерге уГъай демегенлери ючюн

Тетууланы Хадис байрамны бардыргъанла Бапыналаны Музафар эм Тюбейланы Светлана бла.

Киеу жёнгер байракъла бла.

кёпле ыспас этгенди. Анга жаш адамладан тышында, аланы аталарындан, аналарындан, жуукъларындан да эркинлик алырГъа тюшгенди. Аны бла къалмай, Индираны жуукъ-ахлулары Кёнделенден келгендиле.

Таулу тойну алгъыннгы болуучусуча реконструкция этген, сценарийни жазгъан да КъМКъУ-ну Отарланы Керим атлы Малкъар маданият арасыны башчысы Тюбейланы Светлана болгъанды. Байрамны да ол бла Бапыналаны Музафар бардыргъандыла. Былайда айтырГъа керекди, бу жумушха Ташлы-Тала элден жууаплы, кёп иш да бардыргъан Гюзюланы Тахир эди. Аны башчылыГъы бла лагерьни бир къаум жерин таулу юйге, арбазГъа бурургъа тюшгенди.

Къобузчу Османланы Налдюз.

Ол жумушдан жашла айыпсыз къутулгъандыла. Анда сабийле дискотека бардырыучу жапма барды. Аны таулу юйге келишдирип, бир жанына хант къанга салып, келечилени олтуртхандыла. Хау, «Таулу тойда» келечиле да болгъандыла. Аны къурагъанла ол бурунгу адетни да кёргюзтгендиле.

Къайсы юйюрге да къызны тилей келселе, алагъа тийишли тюберге кёре болгъанды, алай, эки-юч кере къайтып бармай, къызларын берип къояргъа хазыр тюйюл эдиле. Алай бла байрамны келечиле ючюнчю кере баргъанларындан башлагъандыла. Киеуню атасыны къарындашлары, къысха жуукълары отлургъандыла къанга артында. Ала сёз таусхандан сора алгъыш айтхандыла.

Тюбейланы Светлана ол заманда жыйылгъанлагъа келечилени санына кимле киргенлерин ангылатханды. Ала жашны атасыны, анасыны къарындашлары, тукъумда намысы жюрюген адам, киеулери, жашны кичи къарындашы (ол узакъ элге баргъанда шапалыкъ этгенди), къоншулары болгъандыла. Келечилени сакъламагъан юйюр да сыйлы, ышаннгылы адамларын чакъыргъанды. Къонакъла биргелерине мал, къалын ахча да элтгендиле.

Байракъла

Сора киеу жёнгерле, къызны юйюне бара, къалай тюрлю хазырланнганларына, ала къаллай байракъла элтгенлерине эс бурулгъанды. Жашланы къарыуларын, жигерликлерин да сынарыкълары себепли ала хар тюрлю сынаугъа да хазыр болургъа тийишли эдиле. Жолгъа уа жыйын беш байракъ алып чыкъгъанды. Ол адет арт жыллада киргенди тёреге, аны да къошшандыла тойну къурагъанла. Тукъум байракъда тукъумну тамГъасы болгъанды. Киеу байракъны уа Шахмырзаланы Саидни «Киеу жёнгерле» деген чыгъармасына кёре жангыртханларын билдиргендиле. Алай бла жашил къумачда жугъутурну башыны сураты ишленип эди.

Тёртюнчю - бир-эки кюпеси болгъан байракъды, ол эрттеден белгилиди. Юй байракъны алгъын кийизден, артда уа кюйюзден жарашдыргъандыла. Аны юсюнде ууакъ-тюек затла болгъандыла. ДагъыдаГъыз къоз бёркню элтгендиле жашла. Ол бек ариу жасалып эди. Аны юсюнде къозула аслам болгъанлары ючюн айтылгъанды алай. Бир бирге аныча алай къаты болугъуз деген магъананы тутханды.

Тиширыула, аны жарашдыра, юсюне конфет, ахча, кюзгю, дагъыда башха затла такъгъандыла. Къалакъны да хазырлагъандыла. Аны юсюне бал жагъылып, дагъыда мирзеуле

Тойда теке да болгъанды.

къуюлгъандыла. Къалакъны юсюнде къалпай бир биортюк бар эсе да, аллай бир насып келсин деп ангыларгъа керек эди. Аны артха къайтаргъандыла, хакъын да берип. Жашны юйю бузоулу ийнек да элтгенди.

Жарыкълыкъ, къууанчлылыкъ

Башында белгилегенимча, байрамгъа кёп къонакъ келген эди. Аланы санында къобузчу Османланы Налдюз да бар эди. Ол сокъгъанды, дауурбасчы жашла да бир бирлерин алышындырГъандыла. Тойда къолунда къамичиси бла гяпчи да (теке) айланнганды. Тойлада аны атын айтмагъандыла. Алай биз аны окъуучуларГъа билдирейик. Гяпчини къабына кирген, ол къызыу юкн ролюн ойнагъан Малкъар театрны актёру Сарбашланы Аскер эди.

Жашауда жашны юйюнде той узакъГъа созулгъанды. Байрамда аллай кёзиуледе жыйылгъан халкъны эрикдирмегендиле. Ары РФ-ни сыйлы артисти Бапыналаны Зариф да келген эди. Ол, халкъГъа текени уллу эркинлигин ангылатып, ортагъа чыгъып, тепсерге унамагъан жаш бла къызГъа къамичиси бла жетдиригге эркин болгъанын билдиргенди. Элли жашла бла къызла, къонакъла да тепсеулени сууутмагъандыла.

Зарифден жыр айтырларын тилегенлеринде, ол, кесин багъалы этдирмей, «Алтын жумарукъну» жырлагъанды. Андан сора Налдюз бла айтхан айтышлары уа бизни халкъда болгъан бурунгу культурабызны кёз аллыбызГъа келтиргенди. Айтышны юсюнден мен окъуГъан, жазГъан болмаса, кесим эшитмегеним себепли бу эки фахмулу адам ол сейир жангрГъа кёзлерими ачхандыла.

Уяналаны Алий да Ташлы-Талада ёсгенди, бусагъатда Элбрусда жашагъанлыкъГъа. Аны себепли элли жашла бла байламлыГъын юзмейди. БайрамГъа да сюйюп келип, кесини репертуарындан бир ненча жырны эшитдиргенди. Сёзсюз, узакъдан, жуукъдан келген къонакъла бары да анга хар бири энчи къууатны, берекетликни бергенди.

Зариф бла ушагъыбызда гитче къарындашы Музафар «Таулу тойГъа» къатышханына къууаннганын билдиргенди. Аны бла халкъыбызны жашлары аны бюгюннГю кюнюне, тамблагъысына да къайГъыргъан шарт болгъанына тюшюннгенбиз себепли биз да ыразыбыз анга, аны кибиклеге да.

Киеу жыйын

Бу байрамГъа деп жарашдырылгъан «юйден» киеу жыйын башхасына, келин болгъаннга, атланнганды. Жашла, атлагъа олтуруп, къолларына да байракъланы алып, аллай чыкъгъандыла. Тойда киеу жёнгерлени асламысы миллет кийимле бла болгъанлары кёзге хычыуун кёрюннгенди. Ол бу адетни бурунГулулугъун ачыкълагъан шартладан бири болгъанын белгилерге сюеме. Киеуню уа инбашларына атылгъан акъ баш лыГъындан билирге боллукъ эди.

Тойда къонакъла.

кючлерине да ийнаннгандыла. Хар бирини аты да болгъанды: толу аякъ, къонакъ аякъ, улан аякъ, жора аякъ, алтын аякъ, эрлик аякъ, берекет аякъ, эсен аякъ. Бек ахырында атланнган аякъ айтылгъанды.

Ботта улу бла ушагъыбызда ол быланы хар бирини юсюнден хапарлагъанды. Байрамда ол толу аякъдан башлагъанын билдиргенди. Аны айтхан, тойГъа келгенлеге ыразылыГъын билдирип, сора жаш юйюр къурагъанлагъа толу жашау, монглукъ, саулукъ тилегенди. Экинчи алгъыш сёз къонакъланы таматаларына берилгенди. Къанга артында олтургъанланы саныда дебери, сыйы-намысы жюрюген адам болса, анга атап, улан аякъны кётюргендиле. Жора аякъны бир адамГъа жоралагъандыла. Берекет аякъны магъанасы да ангылашынады.

Жыйында эрлик, жигитлик этген жаш болса, аны сыйына тамата эрлик аякъны кётюргенди. Мухтар ол кюн биргелерине олтургъан, полицияда кёп жылланы ишлет кетген Малкъарланы ИсмайылГъа атагъанды ол сёзлени. Къонакъланы жанындан таматагъа эсенлик аякъ жетгенди. Атланнган аякъны юйню иеси айтханды, андан сора къонакъла жолГъа атланнгандыла.

Юй таматаны, киеу жыйынны таматасыны, улан нёгерни алГъышларындан сора арбазда той этилгенди. Анга эллиле, Тырныауууздан келген «Салам» ансамбль, аны башчысы Будайланы Руслан, солисткасы Текуланы Инара да къатышхандыла, къабартылы къыз Асият Бижоева малкъарча жырлагъанды.

Сора киеуню ачыкъ этгенди. Тюз эринлерине дери бозадан толу жау сюртюгген гоппанны жерге салып, аякъны жерден алып, тёкмей, башындан уртлап, киеу жёнгерлени таматасына бергендиле. Байрамда ол рольну Бапыналаны Музафар ойнагъанды. Киеуню ачыкъ этип бошап, алгъышла айтып, къонакълагъа айланып, ала да тойГъа къатышырГъа эркин болгъанларын билдиргендиле.

Сынаула

Тойлада эришиуле да бардыырылгъандыла. Алай киеу жёнгерлени жигерликлерин, чомартлыкъларын сынау а бошалып къалмагъанды. Сёз ючюн, «садакъачы» деп ол кюн анда кёпле кёрмеген, билмеген бир сейир ишге къарагъанбыз. Аны Тюбейланы Светлана къартладан соруп билгенин айтханды.

Шапа тиширыула, бир гинжини чачын-башын тозуратып (эртте заманда аны тылыдан жауда биширгендиле), къолун-бутун байлап, боюнуна да бир хуржун тагъып, сай табакъГъа олтуртып, киеу жёнгерлеге ашырГъандыла. Анга жарлы, харип деп, аны дарман алырГъа ачхасы болмагъан билдирип, дарманнга ахча тилегендиле. Жашланы хар бири да хуржуннга ачча салырГъа керек эди, масхара сёзлени да аямай.

Киеуню жанында къызла олтургъан адет а унутулмагъанды. Ала экеу-экеу юч кере киреди. Алайда киеу сёлешип, алагъа олтуругъуз демесе, олтурмагъандыла. Ол, апчыса, уялса, къызла не да этип, аны сёлешдиргендиле.

Базукну сындыргъан да эрттегили сынауду. Аны жашла тынгылы эталмай къалсала, ол бедишге саналгъанды.

Келинни чыгъарыу

Светлана билдиргеннге кёре, эртте заманлада келинни келтиригге тиширыуну бармагъандыла. Артда аны сыйын кётюрюр мурат бла жиберип башлагъандыла къызланы биргелерине. Аланы санында къайын къызы бла дигизасы да болгъандыла.

Киеуге хапар келгенлей, ол машинагъа миненди. Жашла уа, «Орайданы» айтып, келинни чыгъарырГъа барадыла. Отоуда турГан къызла, эшиклени бегитип, киеу жёнгерлени ары кийиргмейдиле, сатыу-алыу этип

Къурукъла миниу сейир эди.

Келинни баш ауун алгъан кезиу.

Андан сора келинни баш ауун алгъан адет башланнганды. Арбазда къурманлыкъ тери жайылады. Дигиза бла бургесине келген тиширыу аны арбазГъа, жыйылгъан жамауатны аллына, чыгъарадыла. Тукъум тамата алгъыш айтады. Ызы бла келинни башындан мирзеу, ахча, конфет чачадыла. Арт заманда, тёрт жаш тепсеп, тёгеректе барып, баш ауну алай алгъан ариу тёре барды. «Таулу тойда» ол жумушну къамичи бла Гюзюланы Рамазан тамамлагъанды. Жаш хар алгъан жаулукъну элтип, уллайГъан тиширыуну тобукъларына салады.

Тюбейланы Светлана келинни юсюнде жети жаулукъ болады, дегенди. Аланы хар бирини юсюнден да айтханды. Бек тюбюнде гитче - чикиля, аны юсюнден акъ тигилген - гыранча. Ол келинни башында бети жабылырча энишге тартылып къысылады. Юсюне хаух атылГъан эки уллу жаулугъу болады. Къолларына къысылГъанла да бардыла: къысылмай, чулГъанып тургъан гитчерек эки жаулукъ - къол аула, сора белине тагъылГъан ал ботасы.

Аланы хар бирини магъаналары барды: биринчи жамауатха, элге ачыкъ болгъанны белгисиди. Экинчиси юйге ачыкъ болдунг деген магъананы тутады. Ючюнчю бла тёртюнчю юйде жумушха эркинлигин кёргюзтедиле. Ал ботасы - юйюр жашаугъа эркинсе дегенни айтады. Бу жумуш тыннгандан сора алгъыш айтылады.

Сора келиннге бал къапдырГъандыла. Ол жашауунг аныча алай татлы болсун дегенликден этилгенди. Тойда бу жумушну киеуню экиге айланнган эгечи Марина толтурГъанды. Ызы бла келин, аны нёгерлери да жыйылГъанлагъа сыртларын бурмай, юйге алай барадыла. Арбазда той къызады.

Ташлы - Талада тойдан сора

Киеу жёнгерлени къууму.

жыр да айтылГъанды. Ары келген жамауат тепсеулеге, жырлагъа да сюйюп къарагъанды эм тынгылагъанды. Ахырында «Къайсыннга жюз атлам» деген фондну башчысы Тетууланы Хадисге бергендиле сёзню. Ол «Таулу тойнуанда бардыргъанларыны магъанасын ангылатханды. Ташлы-Тала, къыйырда къалып, культура жашаудан узакъГъырыкъдады. Алай элни жашлары ючюнчю «Нарт оюнладан» башлап хар бирине да тири къатышып келедиле. Аланы ол тириликлерин эслеп, эллилени кёллерин кётюрюрге сюйгендиле. Ахырында Тетуу уллу фондну атындан жаш юйюрге саугъаГъа телевизор бергенлерин айтханды.

Гюзюланы Тахир ары келгенлени барына, анга болушлукъ этгенлеге да жюрек ыразылыГъын билдиргенди. Эллиле, къонакълагъа хант къангала салып, къурманлыкъла бла сыйлагъандыла.

Къонакъланы санында ингушлу къарындашларыбыз да болгъандыла. Ала филология илмуланы доктору Биттирланы Тамараны чакъырыуу бла келгендиле. Гуманитар тинтиуле бардыргъан институтну этнология бёлюмюню таматасы Борис Хайсиев, «Сердало» газетни энчи корреспонденти Ахмет Газдиев кёргенлерине сейир этгенлерин, ыразы болгъанларын да билдиргендиле. Тамара айтханнга кёре, ала экинчи кюн да сёлешгендиле. Сёзсюз, «Зори Кавказа» лагерьни башчысы Махийланы Тахир бла Тырныауузда Культура юйню директору Афашокъланы Магомет байрамда аппаратура бла жалчытханы ючюн энчи ыспасха тийишлидиле.

«Таулу той» а узакъГъа дери созулГъанды. Кёчге дери Къарачайдан келгенле Созарукъланы Дахир бла Байрамукъланы Тимур, «Ийнар» ансамбль, башхала да жыйылгъанла. Жаш тёлю уа тепсеуге баргъанды.

САРАККУЛАНЫ Асият.

БАШЛАМЧЫЛЫКЪ

Адабият бла байламлы ниетлени жашауда бардырадыла

Бу кюнледе «Живая классика» атлы фонд къурагъан «Литературный след» деген Битеуроссей эришиую эсеплери белгили болгъандыла. Анда жамауатны адабият жаны бла сейирин къозгъар ючюн, къаллай ишле тамамланырга тийишли болгъаныны юсюнден эмда магъаналы проектлерине къаралгъанды.

Битеу да бирге конкурса къыралны элли бир регионундан эки жюз бла отуз юч заявка келгенди. Интернетде аслам къол кётюрюлгенлеге артда бийик жюри багъа бичгенди. Аны санына уа РФ-ни Президентни культура жаны бла кенгешчиси Владимир Толстой, художникле Василий Церетели бла Марина Звягинцева, жазыучу Андрей Битов, актёр Евгений Миронов, Литератураны къырал музейини башчысы Дмитрий Бак киргенди.

Проектледен жетиси айырмалылагъа саналгъандыла, ала кертиси бла да сейирдиле. Сёз ючюн, Санкт-Петербургдан Полина Смирнова блокадагъа тюшген Ленинградда жазгъан дневниклерини хайырындан битеу дуниягъа белгили болгъан къызчыкъ Таня Савичеваны багъырда сабий чурукъчугуну ызы бла эсгертмени сюергре деген акъылын билдиргенди. Липецк областьдан Галина Чернованы уа Иван Бунинни туугъан кюнюне атап (22-чи октябрь), жазыучуну Озёркиде Юй-музейине багъан жолну узунуна антоновка алма текреледен аллеяны орнатырга деген оюму да жюрини кёлюне жетгенди.

Красноярск крайдан Екатерина Сафонова уа «Полярный жираф» деген арт - объекти бла алчы жерледен бирине чыкъгъанды. Он сабий поэт Эдуард Нонинни назмусуну жигитине жораланнган жумуш болукъду. Анга кёре шахар автобусла бла троллейбусла тохтагъан жерлени биринде «жылы» остановка ишленирикди, аны ичинде уа электрон халда китапхана жерин табарыкъды. Ол къызны оюмуна кёре, жаш адамланы, аз-кёп болса да, окъуучуна сейирлерин къозгъар амалды.

Хорлагъан проектле барысы да къыралда атлары айтылгъан скульпторланы, архитекторланы, суратчыланы къарыулары бла тындырыллыкъдыла. Эришиую къурау комитетини башчысы Марина Смирнова айтханыча, бу жол, жаланда ариу арт-объект хазырлагъан бла ченемин къалмай, ол салынгъан тийреге энчи магъана берирге керекди, адамла алайланы терк-терк жокъларча.

Быллай тюрлю ишле, быйыл Россейде бардырылгъан Литератураны жылы жамауатны эсинде къалырына себеп бола, уллу къыралыбызны культура хазнасын байыкъдырыкъдыла.

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат.

САУЛУКЪ

Сютню хайырлылыгъы эм аны юсюнден жалгъан оюмла

Кёпле сютте жаланда сабийлеге тап келишген продуктхача къарайдыла. Тиширыула аны санны-чархны бузады деп ичмейдиле, эр кишиле да анга артыкъ уллу эс бурмайдыла. Кертисин айтханда уа, была аны къыйматлылигын толусунлай англыламайдыла.

Былайда бир заложникни юсюнден таурухну эсгерирчады. Жесирде тутханла анга ашнымы огъесе суунуму сайлайса, деп соргъанды. Ол айырыу бек къыйын эди. Нек дегенде биринчисин алса, тутмакъ браздан суусапдан ёллюк эди, экинчисин берселе уа - ачдан. Аны англылай, эр киши анга кюн сайын сют келтирликлерин излегенди. Бу аман акъылны хайырындан ол бир къауум айдан сакълагъан азатлыгына жаны саулай жетгенди.

Хапарны жигити, бусагъатда сютню юсюнден къаллай бир жалгъан, терс оюмла жюрюгенлерин билсе, сейирге къаллыгъы сёзсюзюю. Ала уа, кертиси бла да, бек кёпдюле! Бизни заманыбызда бу продуктха башха кёзден къараргъа заман жетгенди.

Кертиси бла да башхалагъа ушамайды

Сютню къурамына киргенле, адамны санына-чархына керек мардада да жыйышдырылып, аш орунда тынч эритилинледиле. Анда эки жюзден артыкъ къыйматлы зат барды: жыйырма чакълы бир аминокислота (ол санда организм кеси чыгъаралмагъан, алай анга эмда керекликле), къыркъдан артыкъ жау кислота, микроэлемент эм битеу биз билген витаминлеribиз. Алай аны эмда магъаналыларына уа сюекленин къатылыгъына себеплик этген кальцийни эм этникинден эсе да хайырлылыгъы уллуракъ белокну санаргъа боллукъду.

Жюз миллиграмм сютде 3, 5 грамм протеин барды. Ол да эки къауумгъа юлешинеди - казеинде (80 процент) эм сыворотка белокла (20 процент). Бу продуктха акъ тюрсюнню берген да биринчи къауумду. Алагъа микроскоп бла къарагъанда, кальцийли бла фосфорлу гитче тёгерекчиклени кёрюрге болады.

Экинчилери уа арыкълыкъгъа, субайлыкъгъа итинггенлени чынтты болушлукъчулары - аминокислоталаны - жыйымдыгъыдыла. Финляндиядан алимлени айтуларына кёре, была, адамны ич органларыны тёгереклеринде жауну жыйылырыгъа къоймай, семизликге чырмаулукъ этедиле.

Андан сора да аны:

- жюрек-тамыр ауруула эм кёбюуле бла къыйналгъанлагъа ичерге тийишлиди. Он сийдикни чыгъарыугъа себепди эмда къан басымны мардасына келтиреди;
- мыйыны тап халда тутар онгу барды. Мюсли, зынтхы неда нартюх къурмач эм кёгетле бла стакан сют - сабийлеге бла ишлеген адамлагъа аламат эруттен ашды;
- суусапны залим къандыргъан продуктха санайдыла. Ол бийик качестволу белокдан, углеводладан бла электролитледен бай болгъаны себепли аны кёгетледен сыгъылгъан суудан, газировкаладан неда бир башха спорт коктейльледен эсе файдасы асламды;
- адамны жукъусуна жарарча амалы барды. Ол, аш орун безни ишлеуюн шошайтыр, тынчлыкъ сезимни келтиреди.

Тюзюн табайыкъ

Сютню хайырлылыгъына эс бурмай, кёпле анга чурумлары аслам затхача къарайдыла. Ол оюмланы уа бу продуктну юсюнден жюрюген жалгъан хапарла туудурадыла. Аладан бир къауумуну терсликлерин ачыкълайыкъ.

Саннга-архха кальций къалын сютден игирек сингеди, дейдиле.

Жауда эриген витаминле - сёз ючюн, D витамин - организмде, кертиси бла да, жаусуз болаллыкъ тюйюлдю. Алай кальцийби болур ючюн а, жауахырысы бла да керекмейди. Ол санда -чархда кёпге дери сакъланырыгъына жаланда тири тёбип туруу себеплик этеди. Алайда да, жукъа акъны да файдалыгъы барды.

Кофеге сют къошса, биринчиси магъанасын тас этип къояды, дейдиле.

Кертисинде уа была бир бирлери бла аламат тап келишиледиле - кофеин организмден кальцийни жуулуп кетиюню сыпгауду, сют а аны бу чурумун азайтады.

Сют бла чабакъ бир бири бла келишмеген продуктладыла, дейдиле.

Алимлени оюмларына кёре, ол холодильникле болмай, аш -азыкъ терк бузулгъан заманладан бери келген бош ийнаныуду. Бюгюнлюкде анга уллу магъана берирча тюйюлдю.

Жаланда жанны сауулгъан сют хайырлыды, дейдиле.

Хау, эртген сауулгъан, башха жанны продуктча, игиди, аламатды. Алай уллу шахарлада жашагъанла аны къайдан табаллыкъдыла? Базарда сатылгъан шешаладагъы юй сют эмда цистернералгъа къуюлуп келтирилген къоркъуулуду: ол орунла кёбюсюнде кереклисича таза тюйюлдюле. Аны бла бирге уа жарыкъ ургъан шешалада кёп витаминле бузулуп къаладыла.

Абданлагъа сют ичерге жарамайды, жыл саннга жеттенни санына-чархына ол тап келишмейди, дейдиле.

Бу кёз къарам кёп къыралда жайылыпды, ол санда Россейде да. Ол оюмгъа тутхучлукъ этген медицина жаны бла сыйтауа уа ахырысы бла да жокъдула. Аны къуралыууа лактозаны (жаланда сютде табылынган бал тузну бир тюрлюсю) кётюралмагъан болум себеплик этген окъуна болур.

Организмде ол чурум бешген жыйырма жылгъа дери къозгъалырыгъа боллукъду, алай ол «ауруу» къоркъуулу тюйюлдю: ол тийген адамны бираз къарыны буруп, тынчлыкъ тапдырмай турургъа болады. Алай лактозаны кётюралмагъанла да бу биз сёз бардырыгъан продуктдан ахырысы бла да къачаргъа керекмейдиле - алагъа уютулгъан сютден жарашдырылгъанлагъа кёчерге тийишлиди неда лактозасы аз болгъан акъны сатып алыргъа.

Марина ДАВЫДОВА.
«АиФ. Здоровье» газет.

Футбол

Жаш тёлю командаланы араларында алчыланы санына киралмадыкъ

Профессионал футбол клуб «Спартак-Нальчикни» 80-жыллыгъына эмда ол премьер-лигагъа чыкъгъанлы он жыл толгъанына жораланып, Халкъла аралы жаш тёлю (2003 жылда туугъанла) турнир бардырылгъанды. Анга Къабарты-Малкъар, Север Осетия-Аланиядан, Абхазиядан, Чеченден битеу да сегиз команда къатышхандыла.

«Спартак-Нальчик» команда 1935 жылда къуралгъанды. 1965 жылда уа ол къыралны чемпиону да болады, отуз жылдан а биринчи лигагъа къайтады. Он жыл мындан алгъа уа спартакчыла клубну тарыхында биринчи кере къыралны баш лигасына киреди. Футболчулда Александр Апшев, Мирзойланы сагъыз да, тийишли гражданла болургъа керексиз. Даражалы турнирлеге къатыша, туугъан жеригизни атын айтдырыгъызны, мамырлыкъ, насып тежейме, дегенди ол.

ЮФО-да да СКФО-да битеу турнирлени къурагъан Футболдан федерацияны регионда аралы биригиулени союзуну биринчи вице-президенти Сергей Порядин а ала Россейни жыйымдыкъ командасына кирирлени сюйгенин билдиргенди. «Спартак-Нальчикни» эм иги чабыуул этиучюлеринден бири, бюгюнлюкде аны спорт директору Вячеслав Губжев ойнагъанладан хар бири да клубну тарыхында кесини энчи ахшы ызын къоярына, жетишимли болурларына ышанганын айтханды.

Виталий, Владимир Эштреков, Валерий Сижажев, Заур Хапов, Хасанби Биджиев, Вячеслав Губжев эм башхаланы атлары дайым да къараучуланы эслериндиледе.

Жаш футболчуланы КъМР-ни спорт министрини орунбасары Заур Хежев алгъышлагъанды. «Спартак-Нальчик» республикагъа ахшы спортчуланы бергенди. Сизни аллыгъызда юлгю алырча, юйренирча адамларыгъыз бардыла. Профессионал футболчулагъа къошулмагъанлы, тийишли гражданла болургъа керексиз. Аланы биринчи кюнлеринде «Нарт», «Барс» эм «Рамзан» коллективини хорлагъандыла. «Юность» бла Лескен районну командасыны тюбешиулери уа бирча 1:1 эсеп бла бошалгъанды. Экинчи кюнде «Барс» «Нартны» айырмалы 6:0 эсеп бла онглагъанды. Ары дери хорлагъан «Рамзан» клуб а «Спартак-Нальчикге» къыдырыгъанды. Алгъа дагъыда Лескен районну командасы, «Юность» бла «Нарт» чыкъгъандыла.

Жарым финалда «Барс» (Владикавказ) сухумичилеге 1:7 эсеп бла хорлатханды. Осетинлилени бирси командалары «Юность» да спартакчыла бла тенг ойнагъанында, битеу кючню салып, 2:0 эсеп бла къытханды. Владикавказдан «Юность» клуб да экинчи болгъанды.

Къаты юрешде биринчи жерге Абхазиядан къонакла - «Нарт» команда - чыкъгъандыла.

КУЛЬЧАНЫ Зульфия.

Полиция

Сауутланы кеслерини ыразылыкълары бла бергенлеге - нохтабау

«Сауут» профилактика операцияны чеклеринде республикада жашагъанла полициягъа окъла, керохла да келтиреди. Бу кюнледе уа РФ-ни МВД-сыны Черек районда бёлюмюне 64-жыллыкъ къара суучу келгенди. Он бауун чачханда, анда ушкок эпчеклеринде, ол а 1985 жылда ёлгенди.

Сауутну ары къайын атасы букъдургъанына ишеклиди, ол а 1985 жылда ёлгенди.

КъМР-ни Правительствосуну бегимини тийишлиликде, республикада жашагъанла кеслерини ыразылыкълары бла сауутланы къыралгъа къайтарып, аны ючюн хакъ алырга боллукъларын эсгертирге тийишлиди. Ахча 18 жыллары толгъан гражданлагъа бериледи.

Сауутланы, окъланы, чачдырыучу затланы кеси ыразылыкълары бла къыралгъа бергенлеге тёленнген хакъ:

№ п/п	Наименование оружия, боеприпасов и взрывчатых веществ	Размеры вознаграждения в рублях
1	Пистолет и револьвер	15 000
2	Автомат	20 000
3	Пулемёт	25 000
4	Подствольные гранатомёты ГП-25 и ГП-30	15 000
5	Гранатомёты РПГ-7, 7В и 27	17 000
6	Одноразовые гранатомёты РПГ-18, 22, 26, 27	15 000
7	Винтовка СВД	25 000
8	Пистолет-пулемёт	15 000
9	Охотничий карабин	6 000
10	Охотничье гладкоствольное ружьё	3 000
11	Газовые пистолеты и револьверы	1 000
12	Пистолеты и револьверы кустарного производства	5 000
13	Самодельное стреляющее устройство	500
14	Взрывчатое вещество (тротил, пластид, аммонит, аммонал и др.) за 1 грамм	5
15	Взрывное устройство (устройство, включающее в себя ВВ и СВ)	3 000
16	Средство взрывания (электродетонатор, капсюль -детонатор, взрыватель - в шт., огнепроводные и электропроводные шнуры - в м.) за единицу	200
17	Штатный боеприпас (выстрелы к артиллерийскому вооружению)	2 000
18	Выстрел к РПГ	2 500
19	Огнемёт РПО-А	10 000
20	Выстрел к гранатомёту (ВОГ-30, 25, 25П)	2 500
21	Граната (Ф-1, РГО, РГН, РКГ-ЗЕМ, РГ-42)	1 000
22	Мина инженерная (сапёрные мины)	1 000
23	Патроны и боеприпасы к стрелковому оружию за единицу	10

Прокуратура

Аналыкъ борчун толтурмагъаны ючюн - 5 минг сом тазир

Элбрус районну прокуратурасы акъылбалыкъ болмагъанланы эм жаш адамланы праволары жаны бла законла къалай толтурулгъанларын сюзгенде, тырныауузчу тиширыу кесини аналыкъ борчун тийишлисича тамамламагъаны ачыкъланнганды. Жашын окъутуугъа, юйретиуге эс ахырда бурмагъанды, ол угъай, аны тюйюп, аманлап, кёлюн сындыргъан сёзле айтып тургъанды.

Бу шартланы прокурорла ич ишле органлагъа белгили этгендиле. Алагъа кёре сабийин юйретиу жаны бла борчун толтурмагъаны ючюн тиширыугъа уголовный иш ачылгъанды. Материалланы тинтгенден сора Тырныауузну шахар сюю аны терслеуню къабыл кёргенди эмда анга беш минг сом тазир салгъанды.

Аманлыкъланы юслеринден телефон бла билдиригиз

КъМР-ни прокуратурасында «ышаныулукъну» телефону ишлеп башлагъанды. Ол республиканы прокороруну буйругъу бла къуралгъанды. Алай бла **+79280830280** телефон номерге сёлешип, коррупция бла байламлы аманлыкъланы юслеринден билдиригге неда сизни праволарыгъызгъа бузукълукъла этилгенлерин айтыргъа боллукъду.

Къаугъа

Къызны анасына къайтаргъандыла

РФ-ни Ич ишле министерстосуну Нальчик шахарда Управлениясына бир тиширыу аны сабийин табаргъа болушлукъ излеп келгенди. Аны айтханына кёре, 25-чи июльда эртенликде аны оночжыллыкъ къызы дауурдан сора, юйден кетип, бир ненча кюнню артха къайтмагъанды.

Оператив-излеу ишлени хайырындан къызчыкъ юйге къайтарылгъанды. Бусагъатда аны бла психологла ишлейдиле.

Бизни корр.

Къайгъыруу

642 адам усталыкъ алгъанды

Озгъан окъуу жылны итогларына кёре, Россейни УФСИН-ни оноуунда болгъан тюзетиучю учреждениялада Къабарты-Малкъар Республикада тутулуп тургъанладан, 642 адам окъуп, урнууну рыногунда сурам уллу болгъан усталыкъла алгъандыла. Бюгюнлюкде окъуубилим берген учрежденияны 22 усталыкъгъа юйретиргге эркинлиги болгъанына шагъатлыкъ къагъыты барды. Тутмакъла анда тигиучюге, шапагъа, электросваркъгъа, токарчгъа, слесарчгъа, машиналагъа ремонт этергге, малчылыкъгъа, жерчиликге дегенча эмда башха усталыкъла алырча битеу онгла къуралгъандыла.

- Тутмакъларгъа билим бериу алай къуралыргъа керекди: ала, болжаллары олтуруп чыкъгъандан сора законнга бузукълукъ салмагъанлай, мында алгъан билимлерин да тюз хайырланып, жашауларын андан ары бардырырча, - дейди бизни бла къысха ушагъында билим бериу учрежденияны директору Леонид Тхостов.

Бизни корр.

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары)
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
САРАККУЛАНЫ Асият
ТИКАЛАНЫ Фатима

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01.
Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82.
Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика жашау - 42-67-68, 42-24-02.
Культура - 42-75-82.
Социальный-экономика - 42-66-73, 40-59-18.
Жангылыкъла эм спорт - 40-39-93, 42-66-71.
Окъуучула бла байламлыкъла жюрюткюу эм реклама - 42-37-94.
Тилманчла - 47-31-28. Энчи корреспондент - 42-68-72. Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 40-28-49, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материалларда айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмеге болгъукъла. Алада айтылгъан хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпюю алмайды.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнюда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —И—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды. Телефона: 76-01-28, 76-01-10

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды. Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынгъанды

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Караккуланы Асият - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарны орунбасары;
Геляланы Валентина - (1,2-чи бетле),
Бийчекъуланы Жаннета (3,4-чю бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ № 1286

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почта:
elbor_50@mail.ru